

В. І. Раманенкава

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», Мінск

УВАСАБЛЕННЕ СУЧАСНЫХ ФОРМ БЫТАВОЙ МАСТАЦКАЙ КУЛЬТУРЫ РЫМСКА-КАТАЛІЦКАЙ ТРАДЫЦЫІ НА БЕЛАРУСІ

Сучасная беларуская культура заснавана на глыбокіх традыцыях, якія адлюстроўваюць асаблівасці вытворчай дзейнасці і духоўнага патэнцыялу народа, крыніцы яго жыццёвай энергіі. Рымска-каталіцкая бытавая мастацкая традыцыя звычайна паўстае ў якасці двух супрацьлеглых пачаткаў: традыцыйнай народнай і царкоўнай (літургічнай). Безумоўна, гэтыя два віды мастацкай практыкі маюць глыбокія карані ўзаема сувязі.

Працэс развіцця рэлігійнай і бытавой творчасці ў Беларусі цесна звязаны з адраджэннем і сівярджэннем нацыянальнай свядомасці, аб чым шмат пішуць У. Конан, Э. Дубянецкі, Л. Уладыкоўская. Гэты самы тэзіс павярджваюць даследаванні сучасных фолькларыстаў і мастацтвазнаўцаў А. Золы, Т. Ліхач, Л. Густовай, Л. Касцюкавец, Л. Баранкевіч, якія актыўна вывучаюць мастацкую рэлігійна-бытавую спадчыну.

Паводле дэфініцыі расійскага этнолага і сацыёлага С. Лур'е, традыцыя — гэта штосьці, што знаходзіцца ў пастаянным працэсе змен, як малых, так і глабальных, звязаных са зменамі ўсяго каркаса грамадства. Гэта сістэма сувязяў сучаснасці з мінулым, прычым пры дапамозе гэтай сістэмы здзяйсняецца пэўны адбор, стэрэатыпізацыя вопыту і перадача стэрэатыпаў, якія затым зноў аднаўляюцца [1, с. 24]. Бытавая традыцыйная культура базіруецца на супольнай роднасці народна-рэлігійнай традыцыі, утвараючы адзіны канцэпт суіснавання на глебе сучаснага беларускага быцця.

Такім чынам, грунтуючыся на дадзеным азначэнні, можам сівярджаць, што рэлігійная бытавая традыцыя — гэта адзінка, якая знаходзіцца ў стане частага руху, убірае ў сябе культурныя здабыткі мінулых пакаленняў і выпрацоўвае ўласна свае традыцыі.

Сучасная рымска-каталіцкая бытавая культура — шматфункцыянальная адзінка, неад'емны элемент народнай культуры, які выконвае канкрэтныя функцыі: эстэтычную (функцыя, якая спецыяльна забяспечвае артэфакту магчымасць служыць крыніцай эстэтычнай інфармацыі (музыка, спеваы, тэатралізацыя)); аксіялагічную (здольнасць фарміраваць у асобнага чалавека, калектыву людзей каштоўнасныя арыентацыі аб традыцыйнай культуры (абрады, бытавая мастацкая творчасць)); дыдактычную (адлюстроўвае адвечныя імкненні народа да добра і праўды, да святла і шчасця, маральных ідэалаў, закладзеных ў ім, выхоўвае і шматлікія пакаленні (выяўленчае мастацтва, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, музычнае мастацтва)); антрапалагічную (практычна ўсе гістарычныя змены ў чалавечай свядомасці, развіцці культуры і росце ведаў ў тэкстава-лексійнай сістэме (вербальныя тэксты рэлігійных песень)); камунікатыўную (сучасная бытавая рэлігійная мастацкая спадчына дапамагае захаваць гістарычную сувязь паміж пакаленнямі, забяспечваючы ўнутрана-культурную пераемнасць).

Разглядаючы сучасную бытавую культуру рымска-каталіцкай традыцыі, можна вылучыць наступныя віды мастацтва: музыка, архітэктура, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, выяўленчае мастацтва, сцэнічнае мастацтва. Вызначальным і аб'яднальным элементам гэтых відаў мастацтва з'яўляецца іх духоўны змест. Усе віды рэлігійна-бытавага мастацтва падпарадкаваныя адной ідэі — наблізіць чалавека да Бога, стварыць

гармонію малітоўнага і вобразнага ўспрымання і разумення рэлігійнай існасці. У такой форме мастацкага мыслення моцна аб'ядналіся «абстрактныя ідэі», містычны пачатак (лац. *vera icon* праўдзівы вобраз) і рамесная культура ператварэння фізічнага матэрыялу. Менавіта так абстрактныя, тэалагічныя ідэі здаліся відавочнае аблічча, адначасова узніслае і змяное, невядомае і зразумелае чалавеку, гістарычна-канкрэтнае і ўсеагульнае, матэрыялістычнае і спірытуалістычнае.

Артфакты бытавога мастацтва маюць характэрную рысу ўзнікнення і існавання ва ўмовах, зусім не ўласцівых дадзенаму віду творчасці. Напрыклад, архітэктурная кампазіцыя XVIII стагоддзя знаходзіцца на тэрыторыі былой в. Валасатка. Кампазіцыя складаецца з маленькай драўлянай капліцы і драўлянага крыжа, размешчанага крыху наводаль ад яе. Пабудова драўляная (матэрыял тыпова бытавы), акруглая, з каменным падмуркам і дахам ў форме конуса, які завяршаецца крыжам. Капліца была ўзведзена мясцовымі жыцарамі з мэтай павелічэння духоўнай моцы і хрысціянскіх каштоўнасцей чалавека праз малітву. Людзі шукалі ў Бога заступніцтва ад напатакнай іх бяды — чумы.

Архітэктурныя ўзоры бытавога рэлігійнага мастацтва абавязкова дапаўняюцца артфактамі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Напрыклад, капліца ў в. Валасатка дэкарыравана драўляным распяцям з фігурай Ісуса Хрыста і двюма драўлянымі скульптурамі побач з крыжам. Дакладна невядомая постаць святога, які знаходзіцца справа ад Хрыста. Але калі разглядаць гэтую скульптуру з пункту гледжання адзення (святарская сутана, бірэта), атрыбутыкі (крыж, кніга) і прычыны пабудовы капліцы, то можам сцвярджаць, што гэта постаць Яна Непамука. Другая фігура, якая знаходзіцца злева ад крыжа, — святая Дзева Марыя.

Капліцу наведваюць вернікі на снінянін дзень і клопаціцца аб яе захаванні. На святы капліцу ўпрыгожваюць належным чынам. Калі святая праваслаўная, то фігуры ўбіраюць у спецыяльныя адзенні з праваслаўнымі крыжамі. Цікавым яшчэ з'яўляецца факт пераходу галаўнога ўбору ад святара да Марыі. Калі святая прымаркваная св. Дзеве Марыі, то галаўны ўбор пераходзіць да жаночай постаці, а потым вяртаецца на месца — да святара. Гэта бытавая інтэрпрэтацыя святаў з акцэнтам на галаўныя фігуры ўрачыстасці.

Вобразы рэлігійнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва ўшаноўваюцца ў творчасці шматлікіх майстроў-саманучак. Напрыклад, Калбасіч Аляксандр Аляксандравіч (1925—2010) (в. Варганы Докшыцкага р-на Віцебскай вобл.) вырабляў каменныя на прыдарожнай тэрыторыі каля сваёй хаты. Творчасць майстра мае семантычны характар: лейтматывам яго мастацкіх прац з'яўляецца крыж як знак цярплівага выкавання хрысціянскіх заповедзяў на працягу ўсяго свайго жыцця. Дапаўняў майстра свае творы фігурамі Маці Божай і Ісуса Хрыста.

Іншым відам бытавога рэлігійнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва з'яўляюцца вышываныя абразы і рушнікі, тканяныя дываны (часцей за ўсё прымаркваныя да гадавых святаў хрысціянскага календара: Пасха, Ражджаство), папяровыя ўпрыгожванні абразоў і святочным дэкарацыі хат на святы, якія сустракаюцца амаль у кожнай вясковай, а часам і гарадской хаце. Некаторыя людзі ствараюць у сваіх хатах так званы чырвоны кут — месца Божай прысутнасці, месца, дзе чалавек моліцца. У чырвоным куце размешчваюцца абразы, ўпрыгожаныя вышыванымі рушнікамі, крыжы і розныя іншыя хрысціянскія атрыбуты. Прысутнасць такога месца ў хаце выконвае пэўныя функцыі: аксіялагічную (сведчыць аб каштоўнасцях), лідарскую (рэлігійнае выхаванне), эстэтычную (прысутнасць Богага свету, напавунага прыгажосці анельскага гучання).

Элементы бытавой культуры пранікаюць унутр храму і абазначаюць там сваю непасрэдную прысутнасць. Напрыклад, у касцёле св. Яна Хрысціцеля ў в. Валкалаты Докшыцкага р-на Віцебскай вобл. табернакулюм зачыняецца вышыванымі шпёркамі з выявай вінаградных галінак і пшанічных каласоў — сімвалаў віна і хлеба, якія, у сваю чаргу, з'яўляюцца сакральнымі сімваламі Крыж і Цела Хрыста. Не часта можна сустрэць такое тыпова хатняе ўпрыгожванне ў галоўнай частцы святыні замест багата дэкарыраванага рэлікварыя. Праз такі жэст прысутнасці бытавога атрыбута ў галоўнай частцы святыні адчуваецца нябачны кантакт чалавечай сутнасці з божым духам.

Вызначальным відам бытавога мастацкай культуры з'яўляюцца рэлігійныя песні, якія выкарыстоўваюцца ў святах і абрадах (пашальныя «Памінайце ўсе радныя», «Жыць страшна, а смерць ужасна», «Zmarły człowiecze» і інш.), каляндрыя «А ўчора з вчора», «Новая навіна» і г.д., пасхальныя «А на моры тонка кладка», «Добры вечар, паненачка» і інш.). Выканаюць вёскі распавядаюць: «Валачобнікі і калядоўшчыкі прыносяць у дамы дабро і шчасце, за што гаспадары іх узнагароджваюць. Валачобнікі спяваюць песні ў асноўным «жычыннага» (жычэнні — пажаданні) характару («Добры вечар, паненачка», «Добры вечар табе» і інш.) і прыгаворваюць словы («Віншум і віншум, і віншаваць не перастанем, пакуль падарка не дастанем», «Хазяйка, забудзі гэі сцежкай, дзе стаіць сала з дзежкай»).

Па выніках нашых экспедыцыйных даследаванняў вынікае тое, што ўсе святочныя дзеянні носяць характар тэатралізацыі (музыка, песні, прыгаворкі, ролевы палыход (гаспадары і калядоўшчыкі), пераапраанне ў жыццё і інш.). Вельмі шырока распаўсюджана традыцыя тэатралізаваных прадстаўленняў (у большасці выпадкаў інсцэніроўкі нараджэння Сына Богага, мукі Хрыста (у апошні дзень Вялікага посту) і Яго Змёртвыхпаўстання). У тэатралізаваных дзях прымаюць удзел людзі рознага ўзросту. Сцэнарый часцей за ўсё рытуальна сумеснымі сіламі духавенства парафіі і ўдзельнікаў. Інсцэніроўкі могуць ладзіцца на дварах, у парафіяльных дамах ці на сцэне цэнтраў культуры.

Павольчыць вынік, можам сказаць, што формы сучаснай бытавой мастацкай культуры рымска каталіцкай традыцыі ў Беларусі прадстаўлены музычным, дэкаратыўна-прыкладным, тэатральным, архітэктурным відамі мастацтва, якія з'яўляюцца рэальнымі формамі мастацка-творчай дзейнасці і адрозніваюцца перш за ўсё

спосабам матэрыяльнага ўвасаблення, мастацкага зместу, вербальнага, аўдыяльнага, аб'ёмна-пластычнага ўспрымання. За гэтымі знешнімі адрозненнямі ўтойваюцца больш глыбокія ўнутраныя адрозненні, якія абумоўліваюць у выніку матэрыялізацыю духоўнасці ва ўсіх відах бытавой мастацкай дзейнасці. Рэлігійна-бытавая рымска-каталіцкая культура — гэта развітая мастацкая сістэма, заснаваная на глыбокіх традыцыйных мінулых часоў і на распрацоўцы біблейскіх, хрысціянскіх каштоўнасцяў у кантэксце актуальных жыццёвых праблем, народных ідэалаў.

Спіс вытлумачаных крыніц

1. *Лурье, С. В.* Историческая этнология : учеб. пособие для вузов / С. В. Лурье. — М. : Аспект-Пресс, 1997. — С. 42.

Матэрыял паступіў у рэдакцыю 22.05.2013 г.